

Lars Sjööbloms svenska frimärken 1995-1996

av Jane Rothlind

Arne Carlbom har under en följd av år i *Posttryttaren* gett en resumé av frimärksutgivningen under ett kalenderår. Den senaste stod att läsa i årsboken 1996 och behandlade "Frimärksbilder 1994". Därefter har det skett ett uppehåll. För att i viss mån hinna ifatt följande års utgivning sammanfattas 1995-1996 års utgivning i denna årgång av *Posttryttaren*. Att på ett begränsat antal sidor redogöra för det dryga hundralet frimärken, som tillkommit under denna tvåårsperiod, föreföll svårt, för att inte säga omöjligt och kunde lätt ha resulterat i en tröttande kataloguppräknings.

En annan infallsvinkel än den vanliga har därför valts, nämligen att fokusera intresset på de frimärken som utförts av Lars Sjööblom, Sveriges ende fast anställda frimärksgravör. Som sådan intar han en unik position, men är ändå relativt okänd. Vår, även internationellt sett, mest kände frimärksgravör är tveklöst polenfödde Czeslaw Slania, men någon fast anställning har han inte, utan arbetar som freelance trots att han passerat de 75. Denne vår hovgravör har, med sin hart när otroliga arbetskapacitet, utfört flest frimärken i världen; kring de 1.000.

Övriga frimärksgravörer hamnar naturligtvis lätt i skuggan av denne gigant. En landsman till Slania, som får åtskilliga uppdrag genom Posten Frimärken, är Piotr Naszarkowski. Zlatko Jakus är ytterligare en

JANE ROTHLIND är fil. dr i konstvetenskap och född 1943. Hon är utbildad vid Nyckelviksskolan och Konstfack. Tidigare har hon bl.a. publicerat doktorsavhandlingen *Hans Norsbo och Falugrafikerna* (1986) jämte standardverket *Svensk svart-vit grafik 1890-1990* (1992) och *Stig Borglind: en monografi med fullständig verkförteckning* (1997).

frimärksgravör av utländsk härkomst, från Kroatien, som varit verksam vid PFA/Posten Frimärken sedan 1972. Han befinner sig mera sällan i Sverige, varför uppgifterna av naturliga skäl blivit färre. Även konstnären Martin Mörck, med ateljé på Västkusten, anlitas som frimärksgravör. Ett av hans huvudintressen är hav och båtar, vilket avspeglar sig i motiven. Både Mörck och Slania, men däremot inte Sjööblom, presenteras i den av Posten utgivna "En skapelseberättelse: om hur frimärken skapas, älskas och samlas". Lars Sjööblom nämns däremot kortfattat i broschyren "Våra frimärksgravörer", med förord av Nils G. Stenqvist, men någon närmare presentation av honom har ännu inte förekommit.

Sedan 1982 har Lars Sjööblom sin arbetsplats förlagd till Posten Frimärken i Kista, en modern förstad på det gamla Järvafältet norr om Stockholm. Längs den långa huvudgatan, flankerad av höghus, hastar ska-

ror av människor fram och åter mellan pendeltågsstationen och arbetsplatsen. Det hela påminner om någon av Palle Nielsens ödesmättade stadsbilder i svart-vitt, där den lilla människan framställs som en marionett.

Härute huserar nära 100 postanställda i en byggnad med oändliga, bländvita korridorer. I denna storskaliga miljö tillkommer det lilla frimärket. Allt krymper till mera humana proportioner vid anblicken av Lars Sjööbloms arbetskub, i format mindre, placerad på ena gaveln. Sjööblom, som tycker om och inspireras av naturen, slipper se förortens föga stimulerande höghusmiljö genom fönstret, utan kan istället vila ögonen på resliga trädstammar. Där i ljuset, med ryggen mot fönstret, har han sin arbetsplats. Här kan han stänga världen ute och arbeta i lugn och ro.

Sjööblom tillämpar i princip kontorstid och föredrar att gravera under dygnets ljusa timmar, medan Martin Mörck valt natten som arbetstid. Det senare hör till undantagen, men praktiserades också av t.ex. falgrafikern Stig Borglind.

Sjööblom arbetar helst i stålstick, en frimärksgravörs specifika teknik, som fordrar skarpslipad stickel och säker hand. Verket ligger inne i handen, i Sjööbloms fall vänster hand, och förs sakta framåt i den hårda stålplattan. Arbetet kompliceras av att gravören måste gravera spegelvänt, i skala 1:1, för att bilden skall bli rättvänd i trycket.

Stålstick är en svår konst som i våra dagar behärskas av ett ytterst litet fåtal. Utanför frimärksgravörernas krets finns i Sverige under 1900-talet väl bara en konstnär, Arne Lundell, d. 1991, som kan kallas stålgravör. På stora plåtar lät han suggestiva landskap och fragment ur naturen växa fram utan förlagor. För frimärket, som fordrar absolut perfektion, krävs dock en noggrant utarbetad skiss.

I Sverige har vi en lång tradition vad gäller graverade frimärken och åtnjuter gott rykte utomlands. Det är viktigt att vi slår vakt om detta kunnande. En samlingsutställning på Gröna Paletten 1987 med namnet "Frimärket – det lilla grafiska bladet" visade på ett åskådligt sätt sex av våra svenska

frimärksgravörers och formgivares skicklighet. Utställarna var Ingall Axelsson, Majvor Franzén-Brandquist, Zlatko Jakus, Eva Jern, Martin Mörck, Czeslaw Slania och Lars Sjööblom.

Den sistnämnde ställde bl.a. ut "Fjällkvanne", ett frimärke i valören 2 kronor, utförd 1984, där Sjööblom själv ansvarat för både teckning och gravyr. Den ingick i serien *Fjällvärld* och har bland dessa den bästa kompositionen. Blomman är centralt placerad och avtecknar sig i stringent stålstick mot en obearbetad ljus bakgrund.

"Fjällkvanne" i serien *Fjällvärld* utgavs den 27 mars 1984.

Offset, som är billigare och snabbare, tar över alltmer av frimärksframställningen. Undersökningar visar att 9 av 10 vill ha färgglada frimärken, något som är möjligt med offsettekniken. Men ett frimärke tryckt i offset ger ofta ett platt intryck och liknar ibland mera ett vykort och reklamtryck än frimärke. Med stickeln går däremot att skapa både djup och skärpa; arbetet med den ger frimärket dess karaktär. Att utföra själva gravyren kan trots märkets litenhet ta cirka en månad och fordrar fullständig koncentration. Innan frimärksgravören kommit så långt har det planerats och diskuterats i många olika instanser under ett år, kanske två.

Lars Sjööblom kommer själv med uppslag, men ett nyligen framlagt förslag får än så länge anstå för det som anses mera kommersiellt gångbart. Från allmänheten kommer också många tips om frimärken. Samtliga går vidare till Postens Konst- och programråd. I detta sitter alltid Postens VD, f.n.

nyttillträdde Lennart Grabe. Rådet skall i övrigt ha en bred samhällelig sammansättning. Här återfinns t.ex. Bo Strömstedt – f.d. chefredaktör på *Expressen*, Eva Nordenson – f.d. Skansenchef, Caj Malmros – f.d. Vattenfestivalgeneral och Nils G. Stenqvist – professor em. i grafisk konst. Den sistnämnde har suttit med i rådet under inte mindre än tre generaldirektörer. Konst- och programrådet sammanträder ungefär varannan månad. Nils G. Stenqvist är också konstnärlig rådgivare på Posten Frimärken och det är han som tillsammans med VD godkänner den slutliga produkten.

Lars Sjööblom uppskattar de synpunkter Stenqvist har att komma med och betraktar honom som en kreativ diskussionspartner. De två ses nästan varje vecka ute i Kista och

Stenqvist följer hela processen ända ut i tryckeriet med dess kader av skickliga yrkesmän. Tidigare var även Philip von Schantz, tillsammans med Stenqvist, en av två representanter som var utsedda av Konstakademien att bedöma Postens frimärken. Båda har för övrigt formgett egna märken. Numera är det bara en ledamot, för närvarande Stenqvist, som ansvarar för uppdraget. Lars Sjööblom hann bara träffa von Schantz ett fåtal gånger. Han säger sig uppskatta dennes tekniska skicklighet, men någon närmare kontakt fick de aldrig.

von Schantz målade inte bara illusoriska bär, även om han kommit att bli mest känd för det, utan var också en fin grafiker. På min fråga vilka svenska grafiska konstnärer som varit förebilder, nämner Sjööblom Axel

Fridell och dennes tornålsgravyrer. Några influenser från honom är emellertid svåra att se i Sjööbloms frimärkskonst, men så är också stålsticket tornålsgravyrens raka motsats. Sticket är lineärt, skarpt och distinkt utan grad, tornålen med sin kvarsittande grad ger ett mjukt, luddigt tryck.

Bland utländska konstnärer tänker Sjööblom främst på Rembrandt och Dürer. Här kan nämnas att Lars Sjööblom inför Nationalmusei 200-års jubileum gav sig i kast med att gravera ett frimärke efter Albrecht Dürers "Porträtt av en ung flicka", en inkännande teckning, kongenialt tolkad i stålstick. Av de sex frimärkena till jubileet är Sjööbloms det som är mest renodlat grafiskt till sin karaktär och bäst lämpat som frimärke.

Lars Sjööblom i arbete.

"Porträtt av en ung flicka",
tecknad av Albrecht Dürer 1515, ingår i blocket
Nationalmuseum 200 år, som utkom
den 27 augusti 1992.

Min fråga om konstnärliga förebilder bemöttes med ett visst motstånd från Lars Sjööbloms sida. Han söker snarare hantverksskickligheten bland gångna tiders okända yrkesmän, som kunde konsten att göra frimärken, sedlar och etiketter i trä och stålstick. Han vill gravera i klassiskt manér och söker sig bort från det reklamässiga sättet att arbeta. I den stilen finns redan alltför många frimärken. Lars Sjööblom har själv ingen önskan att arbeta som fri konstnär och han betraktar sig mera som formgivare, intresserad av att utforma både text och bild. Sjööblom förefaller också mera orienterad bland samtida formgivare än bland nutida konstnärer.

Utbildning

Lars Sjööblom har alltid tecknat, ända sedan uppväxten i Järna på sextiotalet. Några direkta konstnärliga anlag finns inte inom släkten, men Lars visste tidigt att det var text och bild han ville hålla på med, kanske som illustratör.

Sjööblom sökte och kom in på Berghs reklamskola, där han gick mellan 1977 och 1979. Han kände genast att han valt rätt och har bara gott att säga om skolan och lärarna. Han lärde sig mycket, inte minst av läraren i typografi, Bo Lindberg, som sedan blev skolans rektor.

Direkt efter Berghs sökte han in på den nystartade Gravyrskolan för gravörer och formgivare av värdetryck, en unik utbildning och engångsföreteelse som skulle tillgodose Tumba Bruks behov av yrkeskunnigt folk. Skolan, som var en tvåårig uppdragsutbildning, inhyestes i trånga, men trivsamma lokaler på Riddargatan på Östermalm.

Bo Lindberg, läraren på Berghs, var föreståndare för kursen, som initierats av Nils G. Stenqvist. Den var tänkt för elever som redan var färdiga med sin konstnärliga grundutbildning, exempelvis Konstfack eller Konsthögskolan, och var beredda att satsa på värdetryck. I de stort uppslagna annonserna ställdes också krav på personliga egenskaper som: koncentrationsförmåga, tålamod och säker hand. I de ursprungliga pla-

terna skulle endast en grupp om åtta elever antas, men det kom att bli tolv. Lars Sjööblom kom med bland de senare och var en av tre elever från Berghs.

Skolan var, enligt Lars Sjööblom, "helt otroligt bra". Utbildningen var schemalagd och intensiv och omfattade en mängd ämnen som gravyr, teckning, grafisk formgivning, bokstavskunskap, typografi, tryck-, reproduktions- och pappersteknik, färglära, perception, grafikhistoria, anatomi och perspektiv. De tolv eleverna undervisades av inte mindre än 16 lärare. Lars Sjööblom nämner namn som Leif Thollander och Tom Hultgren; att K. G. Nilson hade lektioner i färglära, Hans Hamngren i perspektiv. Gravörer från både Posten och Tumba tillkallades för att lära ut stålstick, men Lars Sjööblom räknar Arne Wallhorn som sin egentlige läromästare.

Sammanhållningen på kursen var enastående och ingen av eleverna slutade i förtid. Entusiasmen bland lärare och elever var stor och kreativiteten tycktes bara växa vartefter tiden gick. Gruppen gjorde också flera studieresor utomlands och besökte sedeltryckerier i bl.a. Belgien och England. I det sammanhanget kan nämnas att Lars Sjööblom för cirka tio år sedan fick tillfälle att göra en ny inspirerande studieresa till olika sedelgravörer och tryckerier i Europa, bl.a. Prag och Wien, genom ett stipendium från Konstnärsnämnden.

Det var, som tidigare framgått, Nils G. Stenqvist som kom med idén till gravyrskolan. Han satt i styrgruppen för Tumba Bruk, som satsade två miljoner. Konsthögskolan, där Stenqvist var professor i grafisk konst, stod tillsammans med Tumba bakom projektet, vilket gav utbildningen hög status. Nils G. Stenqvist hade i samråd med Bo Lindberg dragit upp riktlinjerna och följde hela tiden utbildningen på skolan. Han glädde sig åt att gravyrskolan på Riddargatan verkligen blev som den var tänkt. Utbildningen för värdegravörer på Östermalm var faktiskt hårdare än den för Konstakademiens grafiska elevkull på Skeppsholmen. Stenqvist hade gärna sett att dessa följt en delvis liknande schemalagd undervisning,

men det visade sig omöjligt att genomföra.

I maj månad 1981 avslutade Lars Sjöblom och de övriga gravyrskolan och Sverige hade nu fått en kader av skickliga värdegravörer, tänkta att kunna göra allt "från ax till limpa", som Stenqvist uttrycker det. Lars Sjöblom ser han som en produkt av skolans grundidé; en duktig formgivare som också kan gravera.

Alla eleverna började på Tumba och många blev kvar länge. Flera av dem har fått uppdrag genom Posten Frimärken, ett par ägnar sig åt vattenmärkesgravyr. Bokomslag och pass är ytterligare arbetsuppgifter. Några av dem har gått över till den privata sektorn, åter andra har inlett en internationell karriär. Enligt Nils G. Stenqvist tillhör de forna tolv eleverna från Riddargatan den absoluta eliten. Gruppen håller fortfarande kontakt med varandra och samarbetar ibland vid t.ex. frimärksutgivning.

Lars Sjöblom till Posten Frimärken

Lars Sjöblom stannade inte mer än något år på Tumba bruk. Posten Frimärken utlyste 1981 en tävling om ett europafrimärke med temat "Historiska händelser", där Sjöblom lämnade in ett förslag. På Kungl. biblioteket fann han ett porträtt av Anders Celsius, som så vitt han kunde se inte använts i frimärkssammanhang. Som attribut hade Sjöblom inte valt den uppfinning Celsius är mest känd för, nämligen termometern, som han tyckte var alltför vanlig, utan ett annat mätinstrument. Mats Rehnberg, som då satt i Postens Konst- och Programråd, hade invändningar och i den slutgiltiga versionen avbildas den berömda termometern till vänster om porträttgravyr. Sjöbloms skiss är lineär och stilren, influerad av hans verksamhet som sedelgravör.

Anders Celsius blev inkörsporten för Lars Sjöblom som frimärksgravör. Detta hans första frimärke trycktes i mörkgrönt 1982. Posten behövde en frimärksgravör och Sjöblom anställdes samma år. På Posten Frimärken hade man inte ansett sig ha möjlighet att lämna några ekonomiska anslag till gravyrskolan på Riddargatan, men kun-

Frimärket med Anders Celsius gavs ut den 26 april 1982.

Ett av frimärkena i serien *Tryckerikonsten i Sverige 500 år*, utgivet den 10 februari 1983, graverades av Lars Sjöblom.

de ändå dra nytta av den förstklassiga utbildning som Sjöblom och de andra fått. Som frimärksgravör fick Sjöblom friare händer än som sedelgravör, vilket han uppskattade. Ytterligare en skillnad är tidsaspekten; cirka ett år för sedeln till skillnad mot en månad för frimärket.

Lars Sjöblom har fått allt fler uppdrag av Posten Frimärken genom åren. År 1982 stod han enbart som upphovsman till frimärket av Celsius. Påföljande år blev det två, varav det ena, en sida ur Karl XII:s bibel, även det är inspirerat av gamla sedlar. I det andra, ett stålstick efter Fernand Légers kostymskiss till Ballet Suédois har Sjöblom bytt stil efter motivet och visade att han kunde använda ett modernistiskt uttryck både i bild och text.

Efter dryga 15 år vid Posten medverkar Lars Sjöblom nu till cirka 15 frimärken per år, en siffra som han tror kommer att ligga tämligen konstant. Det skulle i och för sig vara möjligt att utföra fler, men formgivning av frimärksprodukter, t.ex. albumbladsstämplar, häftesomslag m.m. tar sin beskärda del av tiden.

"Les Ballets Suédois" ingick i utgåvan
Mänskliga storverk, emitterad den 25 april 1983.

Sjööblom har inalles gjort cirka 200 frimärken, ibland tecknat förlagan, andra gånger graverat, alternativt utfört båda momenten. Det brukar, enligt vad Lars Sjööblom uppger, inte vara några större problem att fördela uppgifterna sinsemellan. Ibland kan det vara tidsbrist som gör att arbetet läggs ut på flera händer, men Sjööblom känner sig sällan stressad, utan tycker att det snarare kan innebära en skärpning.

1995 års frimärken

Om Lars Sjööblom själv får välja motiv, så blir det gärna något med djur- eller naturanknytning. År 1994 utgavs på hans initiativ *Lantdjur 1* med specifikt svenska djurarter som gutfär, nordsvenskar och fjällko. Upp-

slaget var gott och fortsatte påföljande år, dvs. 1995, med *Lantdjur 2*, som avbildar dvärghöns, rödkulla och lantget. Vid en jämförelse med de första frimärken som Lars Sjööblom graverade kan man se hur han nu arbetar mera med valörer. Stickelarbetet är mer varierat, korsande linjer ger djup åt bilden. Serien med 1995 års lantdjur har en mer enhetlig komposition än föregående års. Djurens huvuden är centralt placerade med välgörande mycket luft omkring. Trefärgstrycket tonar i milda bruna och grå valörer. Frimärket med dvärgtuppen med sin röda kam som färgaccent och den fint inkomponerade texten känns mycket tilltalande, en glad och uppfordrande appell på ett brev.

Men det årets vackraste frimärken var kanske ändå Sjööbloms *Bär*, som följde direkt efter lantdjuren. Till husdjuren hade Lars Sjööblom använt foton av Clarence Newton som förlaga, men till bären har han både tecknat och graverat och står därmed som ende upphovsman. De efter naturen utförda skisserna av jordgubbar, svarta vinbär och hallon förhöjer det konstnärliga värdet.

Gravyren är känsligt utförd. De mogna, saftiga bären inbjuder till plockning. Det svagt gultnade tryckpapperet som bären avtecknar sig mot är perfekt och man frågar

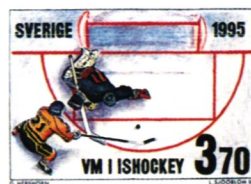
Lantdjur 1 utgavs den 17 januari 1994.

Lantdjur 2 gavs ut den 2 januari 1995.

Bär utkom den 2 januari 1995.

Ishockeymärket utgivet den 17 mars 1995.

Frimärket med Erica Johansson utgivet den 17 mars 1995.

sig varför det inte används i fler sammanhang. Vitt hade sett alltför hårt och modernt ut för dessa märken som liknar gamla, gulnade grafiska blad. Lars Sjööblom berättar att han inför arbetet studerat och inspirerats av gamla träsnitt och botaniska plancher. *Bär* minner om svensk sommar, men tankarna går också till Dürer – en lyckad symbios.

Fördelarna med stålstick går lätt att se om man jämför Sjööbloms graverade bär med de samma år i offset tryckta frimärkena med fjällblommor, tecknade av Margareta Jacobson. De senare liknar färgglada plancher, medan stålgravyrerna ger frimärket en annan och högre konstnärlig dignitet.

Att Sjööblom är mångsidig visade han i de två frimärken som gjordes inför ishockey-VM i Sverige 1995, där han efter fotoförлага både gjort layout och graverat. Det ena märket, *VM i ishockey*, är relativt stort och i liggande format. Märket har fått en originell bildlösning, målburen och de två spelarna är sedda uppfifrån och Peter Forsberg är på väg att göra mål. Det är "action" i detta frimärke!

I det andra och mindre märket anges inte vilken sportgren som det gäller. Nu minns väl inte alla, men då visste hela svenska folket att det var Erica Johansson,

svensk mästarinna i längdhopp, som visades i bild. Kvinnokroppen är perfekt balanserad och inkomponerad i frimärkets kvadrat. Klädd i blågul landslagsdräkt och med fladdrande ljusa lockar avtecknar hon sig mot en mörkblå bakgrund i offset, som ger illusion av himmel och tyngdlöshet. Erica Johansson närmast flyger i denna kraftfulla stilstudie.

Lars Sjööblom medverkade till ytterligare ett märke med sportmotiv det året. Efter foto formgav han *VM i friidrott 2*. I en fartfylld teckning springer Maria Akraka mot oss och ut ur bilden. Det ögonblick som avbildas är när Akraka vinner 3.000 meter i Finnkampen på Stadion i Stockholm 1994. Texten "Sverige 750 VM i friidrott 1995" utgör ramen kring frimärket, men tjänstgör också som målport. Det brådskaade att hinna

VM i friidrott 2 med Maria Akraka utgavs den 3 augusti 1995.

få fram märket i tid. Sjööblom var upptagen med någon annan uppgift, varför Martin Mörck fick i uppdrag att gravera. Rörelsen och farten går väl fram på frimärket, men modellens skönhet har man inte lyckats fånga.

Posten hade dessförinnan gett ut *Lantdjur 3*, där Lars Sjööblom både tecknat och graverat skånegås och gul anka efter fotoför-laga. De två gässens långsträckta halsar av-tecknar sig mot en grön bakgrund. Den en-samma gula ankan har en blå fond, allt åstadkommet i trefärgstryck. Dessa djur känns inte lika konstnärligt inspirerade som de tidigare i serien. Kanske är det fotoför-lagan och djurens starka förkortning som in-verkar. Sjööbloms graverade *Sjöfåglar* (1993) efter von Wrights förlagor ger mer av fåglar-nas karaktär och miljö och har dessutom djupperspektiv.

Ett av 1995 års frimärken, som Lars Sjöö-blom själv uppskattar, är det märke som ut-fördes med anledning av att FN fyllde 50 år. Motivet blev honom förelagt, nämligen Carl Fredrik Reuterswårds pistol "Non-Vio-lence", som står som skulptur utanför FN-högkvarteret i New York, men också finns på flera andra platser, t.ex. i Stockholm och Malmö. Non-Violence har för övrigt utveck-lats till något av en folkrörelse, där pistolen som slagit knut på sig också säljs som rock-slagsmärke. Knappast någon kan ha undgått att se denna symbol.

Lars Sjööblom använder i FN-frimärket ett annat sätt att gravera än i de tidigare nämnda fågelfrimärkena. Ett närstudium av ankan visar att den är framställd genom små, lätta ansatser av stickeln för att ge illu-sion av fjädrar och dun. I pistolen, däremot,

Lantdjur 3 utkom den 17 mars 1995.

FN 50 år med Reuterswårds skulptur "Non-violence" gavs ut den 3 augusti 1995.

Fritiof Nilsson Piraten utkom den 27 oktober 1995.

Lars Sjööbloms tre frimärken från utgåvan *Filmen 100 år* som utkom den 7 oktober 1995.

löper stickeln längre och djupare och slutresultatet blir lineärt och pregnant. Vapnet avtecknar sig stålblått mot en vit bakgrund med FN:s symbol, texten "Förenta Nationerna 50 år" samt "Sverige 3.70" i blått. FN-frimärket var det sista under år 1995 där Lars Sjööblom svarade för både formgivning och gravyr.

Vid framtagningen av sex frimärken inför *Filmen 100 år* var många, kanske alltför många, personer inblandade; fotografer, tecknare och gravörer. Lars Sjööblom utförde gravyren till tre av dessa: den klassiska Stillerfilmen "Herr Arnes pengar", den nutida biosuccén "Änglagård" och den oundvikliga svenska synden, som den framställts i "Hon dansade en sommar". Det nakna, badande kärleksparet är på frimärket inte större och mer anstötligt än ett par myror. Motivet ur "Herr Arnes pengar", efter Selma Lagerlöfs roman, skulle knappast kunna tolkas om det inte stod under bilden, men det behövs skarpa ögon för den texten. Bäst går det motorcykelåkande paret Richard Wolff och Helena Bergström fram. Det ser ut som en filmaffisch med offsettryck i fem färger.

Det sista frimärke som Lars Sjööblom medverkade till under år 1995 var *Fritiof Nilsson Piraten*, med anledning av att det var 100 år sedan den populäre författaren föddes. Eva Lena Johansson formgav märket, där Piraten iförd sin typiska basker är avbildad till höger. Författarens signatur i rött syns till vänster. Märket går för övrigt i blått, tryckt i en kombination av stålgravyr och offset. Som bakgrund avtecknar sig en sida ur "Bombi Bitt och jag", men texten går inte att läsa med blotta ögat. Piratens karakteristiska nuna är däremot lätt igenkännlig i Sjööbloms gravyr efter fotoförlaga. Han tycker det är intressant, men svårt, att göra porträtt. Det syns att han petat mycket och länge med stickeln, varje rynka och skäggstrå är noga redovisade.

Sammanlagt har Lars Sjööblom bidragit till 16 av de 60 frimärken som gavs ut under år 1995. Bland övriga märken kan nämnas serien *Svenska hus: bostäder på landet*. Det var Lars Sjööbloms egen idé att i frimärkets

form visa svenska lantdjur värda att bevara, men uppslaget till "Svenska hus" kommer från Katarina Dunér's prisbelönta arkitekturprogram i TV, som också, förutom frimärken, resulterade i böcker, vykort m.m.

Konstnärligt högtstående var de två frimärken som Martin Mörck graverade till minne av astronomen Tycho Brahe. Förlagorna var hämtade ur Blaeus atlas. Som komposition betraktad är observatoriet Uranienborg på Ven, sedd ur fågelperspektiv, den mest lyckade. Det andra frimärket visar ett komplicerat ekvatorialmillarinstrument, svårt att känna till för gemene man, men det långa ordet löper som en textremsa längs märkets högra kant. Jubileet celebrerades också med utställningar i Sverige och Danmark och frimärkena är en samutgåva mellan de båda länderna.

Slutligen kan nämnas de fyra frimärken som tillkom med anledning av Alfred Nobels testamente 100 år. Slania graverade efter förlagor av Svenolov Ehrén, som när detta skrives, under februari-april 1999, har en stor utställning på Stockholms stadsmuseum. Ehrén är en av de konstnärer som formgivit flest frimärken och hans insatser på det området har tidigare skildrats av Christina Jägerbäck i *Postryttaren* 1992. Lars Sjööblom beklagar att han ännu inte haft förmånen att få arbeta tillsammans med Ehrén och säger sig uppskatta det distinkta och klara hos honom.

1996 års frimärken

Serien *Vilda djur 1* utkom 1992, där Sjööblom stod som upphovsman till samtliga fyra gravyrer: råbock, råget med kid, ekorre och älg. Märkena trycktes i ren stålgravyr. Påföljande år kom fortsättningen, *Vilda djur 2*, nu med Naszarkowski som gravör.

Efter några års uppehåll togs serien upp på nytt. *Vilda djur 3* inledde 1996 års frimärksutgivning. Här fördelades arbetsuppgifterna mellan tre olika frimärksgravörer. Piotr Naszarkowski utförde igelkotten, medan Martin Mörck graverade bäver, hermelin och utter. Till samtliga dessa djur hade Bo Lundwall tecknat förlagorna.

Frimärket med räven i serien *Vilda djur 3* gavs ut den 2 januari 1996.

Det sista frimärket i serien, räven, är i stålstick av Lars Sjööblom. Till sin stil avviker detta märke från de övriga. Den röda rävkroppen avtecknar sig mot en närmast obearbetad ljus bakgrund. En lätt antydd växtlighet syns i förgrunden och ger intryck av att djuret står med alla fyra tassarna på marken. Karaktären är väl fångad; den spetsiga nosen vädrar, öronen på skaft lyssnar vaksamt.

De andra djuren är alla avbildade mot en grön fond, där grässtrån och bladverk är mera i detalj utarbetade och hotar att ta över intresset från frimärkets huvudmotiv – det vilda djuret. Skillnaden i utförandet beror enligt Sjööblom på att hans räv hade gjorts tidigare. Den tecknade förlagan hade också en annan upphovsman, nämligen Staffan Ullström. Enligt min mening har Lars Sjööblom funnit den bästa konstnärliga lösningen, även typografiskt. "Sverige", djurets namn på svenska och latin samt valören 7.70 är stilrent och fullt läsbart graverade i övre högra hörnet. På övriga frimärken står djurens namn i minimal stil under frimärkets ram. En enhetlig utformning efter Lars Sjööbloms förebild hade varit att föredra.

För Lars Sjööbloms del blev 1996 års nästa uppdrag att göra ett märke till minne av postkupéverksamheten, som lades ned det året efter att ha pågått sedan 1862. Kring mitten av trettioalet fanns det cirka 260 sådana rullande postkontor. Därefter sjönk antalet stadigt, inte minst sedan postnumren infördes 1968. Konstnären Ulf Wahlberg, mera känd för sina bilar, tecknade förlagan, ett tågset med två vagnar, efter foto av Sven Tideman.

Möjligen kan Svenolov Ehréns frimärke med malmtåg från 1970 ha varit en inspirationskälla för Wahlberg. Det långsmala frimärket av Ehrén ingick i kombinationshäftet *Näringsliv*, där konstnären funnit på en originell lösning och låtit motiven passa ihop som ett puzzle, vilket Gilbert Svensson tidigare påpekat i *Stildrag hos våra frankotecken 2*.

Wahlberg har inte varit innovativ på samma sätt, utan istället försökt placera en liten, svårtolkad interiörbild från en postkupé i övre vänstra hörnet. En bättre variant hade möjligen varit att göra två frimärken, dvs. en exteriör och en interiör. Typografi och gravyr utfördes av Lars Sjööblom.

Uppgiften var kanske inte så inspirerande, men det finns fart över det framrusande tåget i långsmalt, liggande format. Stickeln har med skärpa skurit i stålet och trycket i gråsvart är klart och distinkt, medan utsnittet från postkupén är grundare graverat och den ljusblå trycktonen gör ett alltför diffust intryck.

Kasten är tvåra för en frimärksgravör. Lars Sjööblom fick därefter det hedersamma uppdraget att efter fotoförlaga formge och teckna de fyra märken som utgavs med anledning av Carl XVI Gustafs 50-årsdag. Tre mindre märken vill visa kungen ur olika aspekter. Det första är från invigningen av Tyresta nationalpark 1993. Kungen är även privat mycket intresserad av naturvård. Det andra frimärket pekar på den svenske kungens släktskap med Karl XIV Johan och avbildar honom framför Gérards berömda målning av anfadern. Som idé och komposition är nog detta det som bäst lämpat sig som frimärke. I det tredje färdas kungen i kortege genom Stockholm under ett officiellt besök av kung Albert av Belgien.

Det fjärde, storformatiga, frimärket visar hela kungafamiljen uppradad i samband med kronprinsessans 18-årsdag. Slania har som hovgravör varit den självskrivne att utföra stålsticket. Posten Frimärken har självfallet satsat allt, ändå är slutresultatet, enligt min åsikt, mindre lyckat. Anletsdragen förefaller skeva, inte minst kungens. Frimärkets kolossalformat och femfärgstrycket i offset,

Postkupper 1862-1996 utgavs den 29 mars 1996.

gör att det påminner om forna tiders folkliga oljetryck av det svenska kungaparet.

Stålgravvyrens fördelar kan studeras i det frimärke av Carl XVI Gustaf typ 5 (1995-1996), som även det föll på Slanias lott att utföra. Med utgångspunkt från ett foto av Hans Hammarskiöld, överfört till teckning av Inga-Karin Eriksson, har hovgravören åstadkommit en gammalmästerlig reproduktionsgravyr. Den är absolut perfekt och korrekt, men blir därigenom också något operoslig och torr. Färgskalan är till skillnad mot de tidigare nämnda kungafrimärkena sobert hållen. Det rödbruna trycket ger viss värme åt de kungliga dragen, medan den andra variantens svartgröna färgskala upplevs som kyligare.

I detta frimärke spåras för övrigt ingen skevhet i kungens ansikte. Lars Sjööblom har inte medverkat vid tillkomsten, men det kan finnas anledning att göra en jämförelse mellan de två gravörernas sätt att arbeta.

Slania är på sitt sätt oöverträffad, betraktad som en nestor bland frimärksgravörer, felfri, men ganska rigid i sitt sätt att föra stickeln. Sjööblom använder stickeln på ett friare och mer varierat sätt, prövar sig fram. Det ger liv åt frimärket, en personlig touche.

Från kungligheter till sport

Lars Sjööblom tar de olika uppdragen som en utmaning. 1996 års nästa frimärke, *Golf*, tycker han själv hör till de bättre. Det är till skillnad mot de fyra mångkolorerade kungafrimärkena grafiskt till sin karaktär och kompositionen är väl avvägd. Annika Sörenstam hade som första golfspelare tillde-

lats *Svenska Dagbladets* bragdmedalj 1995. Det är denna stjärna som använts som modell och symbol för den allt populärare sporten.

Lars Sjööblom har utgått från ett foto där Annika Sörenstam sitter på huk, djupt koncentrerad, med golfklubban i ena handen, bollen i den andra. Armarna utgör diagonal i märket. Vänster hand och klubban skär frimärkets ram i över- och underkant – övriga märken utförda under 1996 håller sig inom den givna mallen.

En liknande bildidé använde Lars Sjööblom 1995, när han gjorde layout för frimärket med Maria Akra. På det märket har Sjööbloms medverkan endast markerats genom initialerna L.S., eftersom kollegan Martin Mörck utförde gravyrarbetet. I golfmärket står däremot i plåten L. Sjööblom sc 1996; sc står för "sculpsit", vilket i det här fallet innebär stålstick.

En frimärksgravör börjar vanligen med att utforma typografin. I golfmärket är "Sverige" och valören "3,50" placerade som bård upptill, "GOLF" i relativt stor stil längs höger kant. Typsnittet är hämtat från en golftidning och det gultonade papper som märket tryckts på liknar gamla tid-

Golf utkom den 23 augusti 1996.

ningslägg. Stickeln har arbetat lätt och ganska grunt, men inte grundare än 0.02 mm., bakom och till vänster om golfproffset. Märket har tryckts i grön färg och det ovan beskrivna partiet får en ljus grön ton som golfbanans gräs. Stickeln har skurit betydligt längre och djupare – gränsen går vid 0.06 mm. – på den andra halvan. Linjerna korsar varandra i lager på lager bakom golfspelerskans rygg. I trycket blir detta parti mörkare grönt. Det ger volym åt kroppen, lägger tyngden i märkets högra kant och gör att blicken hejdar sig där.

Lars Sjööblom fick därefter på arbetstid ägna sig åt ett av sina personliga intressen, naturen, då han graverade fem frimärken med svampar. Förlagorna till Karljohan, mandelkremla, svart trumpetsvamp, fjällig bläcksvamp och kantarell hade utförts av Bo Mossberg, som avbildat svamparna i sin rätta miljö. Skog antyds med lingonris och granbarr, ängsmark med grässtrån. Årstiden är också markerad, gulnande höstlöv syns vid den svarta trumpetsvampens fot. Fjäll och sporer är noggrant utarbetade även i stålstick. Kanske blir det väl mycket detaljer, med tanke på att upp till en handfull svampar avbildas inom det lilla frimärkets ram. Bäst är nog den bulliga Karljohanssvampen. Trycket är en kombination av ståltryck och

Svampar emitterades den 23 augusti 1996.

Fyra decennier utkom den 5 oktober 1996.

offset. *Golf* hade märkets karaktär, medan de nu beskrivna frimärkena mera påminner om planscherna i en svampbok.

Efter fem svampar följde *Fyra decennier*. Lasse Åberg, som för övrigt också sitter i Postens Konst- och programråd, gjorde förlagorna till 1996 års Frimärkets Dag-utgåva. Motiven som trycktes i kombinationstryck med offset i fem färger föreställer en springschas från 30-talet, en swingpjatt från 40-talet, en skinnkutte från 50-talet och en hippie från 60-talet.

Lars Sjööblom, som säger sig uppskatta Åbergs tekniska skicklighet, graverade typgalleriet. Bakgrunden har lämnats obearbetad, men har getts en gul offsetton. Det är valörrika, mångfärgade märken, där ingen kan undgå att se att populäre Lasse Åberg är upphovsmannen. Frimärksgravören måste tolka och underordna sig dennes personliga uttryckssätt och kan inte lägga in någon egen vinkling på samma sätt som när han själv gjort förlagan.

En verklig utmaning ställdes Lars Sjööblom inför, när han både tecknade och graverade ett frimärke efter Endre Nemes målning *Barockstolen*, utförd 1941. Det var en prestigefylld samutgåva mellan Sverige, Tjeckien och Slovakien. Här valdes ett något större, stående format, nödvändigt för att Nemes komplicerade symbolspråk skulle

kunna tolkas och uppfattas av betraktaren.

Det var en svår uppgift, ett riktigt mäs-
tarprov, men Lars Sjööblom skildes väl från
uppgiften. Bäst framgår detta i ett rent
svart-vitt avdrag, medan kombinationstryck-
et i offset och färgen förtar mycket av stål-
gravyrens stringens. I samband med utgiv-
ningen av frimärket visades en utställning
med Lars Sjööbloms arbeten i Bratislava.
Förutom denna utställning och den tidigare
nämnda på Gröna Paletten har Sjööblom
bara medverkat i en samlingsutställning på
Julita. Han har haft vissa planer på fler ut-
ställningar, men tycker inte att tiden räcker

Endre Nemes med målningen "Barockstolen"
utgavs den 5 oktober 1996.

Julpost utkom den 8 november 1996.

till.

1996 års julpostmärken var tre till antalet.
Lars Sjööblom tecknade förlagorna med
motiven hämtade ur en fransk tidebok från
1450-1475. Slania fick uppdraget att gravera
och trycket blev som ofta en kombination
av ståltryck och offset. Av gravyren syns inte
mycket, färgerna i övervägande blått och
rött med inslag av grönt och gult tar över
och de små märkena är ganska diffusa. Det
gäller särskilt "Jesu födelse" och "Konungar-
nas tillbedjan". I det första märket i julse-
rien, "Bebådelsen", får papperets vithet lysa
igenom i bl.a. fondens fönsterrutor. Det ger
djup åt bilden och lättar upp den kompakta
färgen.

Årets sista frimärken var *Nobelpristaga-
re – fysiologi eller medicin*. Senaste utgåvan i
den serien utkom 1994 och avbildade tre lit-
teraturpristagare. Dessa frimärken, efter
teckningar av Inga-Karin Eriksson och Sven-
olov Ehrén, var mer konstnärligt inspirerade
än 1996 års nobelpristagarmärken, som är
tämligen trista. Porträtten av författarna
Erik Axel Karlfeldt, Eyvind Johnson och

Harry Martinson förefaller mera levande
och personliga. De kommer på ett annat
sätt nära än de stela, officiella porträtten av
nobelpristagarna Sune Bergström, Bengt
Samuelsson, Hugo Theorell och Ragnar
Granit från 1996.

Teckningarna är utförda av Göran Öster-
lund och gravyrarbetet har delats mellan
Martin Mörck och Piotr Naszarkowski. Por-
trätten och omgivande "skyltar" med namn
och året för nobelpriset är placerade/låsta
vid alternativt vänster eller höger kant. An-
sikterna i stålstick är tryckta i svart och på-
minner om fotografier. Bakgrunden delas av
en diagonal; i blacka gröna och blåa toner
har gjorts ett försök att tolka de fyra män-
nens uppfinningar, vilket uppenbarligen har
varit en svår uppgift.

Lars Sjööblom har inte medverkat i ut-
förandet av porträtten, däremot gjort etiket-
terna med texten "Prioritaire 1:a-klassbrev".
Texten i vitt är utsparat och bakgrunden
graverad i ett oräkneligt antal tunna korsan-
de linjer i lager på lager. Etiketterna är tryck-
ta i blått. Det graverade bottenpartiet blir

Etikett utgiven tillsammans med serien *Nobelpristagare – fysiologi eller medicin* som gavs ut den 8 november 1996.

mörkt blått, medan texten framstår vit. Det kanske inte syns för den som inte är fackman, men det ligger ett oerhört arbete bakom en sådan etikett; resultatet skulle aldrig bli detsamma i offset.

Min entusiasm inför ovan beskrivna nobelpristagarmärken är, som framgått, måttlig. Av det årets porträttfrimärken finner jag dem av Karin Kock och Astrid Lindgren i serien *Berömda kvinnor* vara de i alla avseenden bästa. Inga-Karin Eriksson tecknade förlagorna efter foton. Gravörerna var desamma som i nobelmärkena, Mörck och Naszarkowski, men intrycket har blivit ett helt annat: stilrena frimärken, där bild och text samverkar. En lätt gravyr utan några detaljer bildar bakgrund och ger volym och koncentration på kvinnornas ansikten, som inte är stelt officiella som männens. Färgskalan är sober, helhetsintrycket sparsmakat. Trycket i ren stålgravyr visar denna teknik när den är som bäst.

Bland övriga frimärken under år 1996 kan nämnas *Sommar i konsten* med färgglada målningar av Sven X:et Erixson, Roland Svensson, Eric Hallström och Thage Nordholm, formgivna av Rolf Eriksson och reproducerade i offset. "Sverige" och valören "3,85" har placerats i ett brett band på antingen vänster eller höger sida och tryckts i lila, grönt och blått. Tanken har säkerligen varit att dessa bårder skulle ta upp målningarnas ton, men istället slår de ihjäl konstverken, som krymper och förbleknar. Sommar- och färgrika är dock märkena förvisso.

Ekoparken kallades en serie om fyra frimärken som visade motiv från inte bara Sveriges utan världens första nationalstadspark, invigd den 1 januari 1995. Området

innefattar bl.a. Haga, som frimärkena "Pelousen" och "Koppartälten" visar. Södra Djurgården illustreras också av två märken, dels "Rosendals slott" med rådjur som dekorativt element i förgrunden, dels "Isbladskärret" med hägrar, som också anger att 1996 var våtmarksår.

En handfull olika personer ansvarade för förlagorna, medan gravyrarbetet återigen fördelades mellan Martin Mörck och Piotr Naszarkowski. Femfärgstrycket med offset gör frimärkena till granna planscher. Det gröna har fått något spenatliknande över sig, som i pelousens grässlänt och grönskan kring Rosendals slott.

Förutom frimärken kan nämnas att ett flertal böcker publicerats om den unika Ekoparken och att Waldemarsudde 1998-1999 arrangerade en utställning och utgav en katalog med titeln "Från Ulriksdal till Bellman: konstnärer i nationalstadsparken under 300 år".

Den fina och förtjänstfulla serien *Svenska hus* fick sin fortsättning och visade nu *Arkitektur till nytta och nöje*, exempelvis ett Folkets Hus i Östergötland och ett lambgift på Gotland. Som i föregångaren *Bostäder på landet* stod Mörck och Naszarkowski för gravyren. Tacksamt noteras att kombinationstrycket med offset i sex färger inte tillåts ta över och att grönt finns i fler färger än spenat.

Det totala antalet frimärken under året uppgick till ett femtiotal. Lars Sjööblom har på olika sätt medverkat till närmare hälften. På hans arbetsbord ligger för närvarande de svenska dansband, bl.a. populära Sten & Stanley, som han fått i uppdrag att göra frimärken av, men han funderar samtidigt på

nya, egna uppslag. Inget får avslöjas i förväg, men så mycket kan sägas, att motiven är hämtade från djurriket.

Lars Sjööblom känner sig inspirerad och motiverad efter att nyligen ha avslutat en 10-poängs kurs i bokhistoria under Björn Dals kunniga och inspirerande ledning. På Grafikens Hus i Mariefred fick eleverna studera gamla trä- och stålstick i original och själva pröva att arbeta i olika material.

Säkert kommer detta att sätta spår i Sjööbloms fortsatta verksamhet som fri-

märksgravör. Trots att han varit anställd på PFA/Posten Frimärken sedan 1982 har han inte stagnerat, utan vill ständigt pröva nya sätt att formge frimärken och olika sätt att föra stickeln i det hårda stålet. Den konstnärliga kvaliteten och hantverksskickligheten måste hävdas och bevaras, så att inte kommersiella hänsyn och offset helt tar överhanden. Det är av stor vikt att Sveriges ende fast anställda frimärksgravör får fortsätta att föra en fin, gammal yrkestradition vidare.